

הלנצח תאכל חרב?

זאת השאלה שהציג משה דיין, כשנוכח לדעת כי יש גבול ליכולתו של הכוח להכתיב את השלום, ופנה מיוזמתו להשיג אותו בכל מחיר, באמצעות המערכת המדינית. עלה בידו להביא לשלום עם מצרים, ובכך הוא סלל את הדרך לממשיכו – יצחק רבין, להגיע ליעד דומה ביחסיו עם ירדן וביחסיו עם העם הפלסטיני.

ניסיונות נוספים, שנעשו על יד אהוד ברק, במטרה להביא לסיום כולל של העימות הישראלי-פלסטיני (בקמפ דייויד ובטאבה); והמשא והמתן המתקדם שניהל עם סוריה (כולל הסכמה לירידה מהגולן) – לא צלחו. וישראל חזרה למערכת של עימותים למרות הסכמתה **למפת הדרכים**. המשא והמתן שניהלו נציגיו של ראש הממשלה אהוד אולמרט עם הסורים, שכללו ויתורים ישראלים מרחיקי לכת; המשא והמתן שניהל עם מחמוד עבאס ובמקביל ניהלה שרת החוץ ציפי לבני עם עבו עלא, מראשי הרשות הפלסטינית על הקמת מדינה פלסטינית לצידה של ישראל – נותקו, עם הקמת ממשלתו החדשה של בנימין נתניהו ב-2009.

בשנה זו הגיעה לשלטון קבוצת המפלגות הימניות של ישראל, אשר יחד עם סיעת העבודה הקימו ממשלת מרכז-ימין, שרבים מחבריה מתנגדים כליל להקמתה של מדינה פלסטינית לצידה של ישראל. המשא והמתן המייגע שהחל עם הגיעו של נשיא ארצות-הברית ברק אובמה לכס הנשיאות, מתבוסס במי אפסיים (נכון לסוף 2009), כשכל צד מתבצר בעמדות בלתי אפשריות מבחינת נכונותו של הצד השני לקבלן. גם נכונותו של ראש הממשלה בנימין נתניהו לקבל את העיקרון של שתי מדינות לשני עמים ולהכריס על הקפאה מוגבלת של ההתנחלויות, כמו גם פעילות ביטחונית מרשימה של הרשות הפלסטינית ותוכניתו של ראש הממשלה הפלסטיני להקמת מוסדות שלטון אשר יאפשרו הקמת מדינה פלסטינית תוך שנתיים, כל אלה לא חילצו את ספינת המו"מ ממהבוץ בו נתקעה.

בספר המוגש בזאת לעיונו של הקורא הישראלי, השתדלנו שהדעות שבמחלוקת בכל תחום, בין ישראלים לישראלים, בין ישראל לפלסטינים, בינם לבין העולם הערבי ובינם לבין עמדותיהן של מרבית המדינות בעולם – יוצגו באופן אובייקטיבי ומלא. במקרים של מחלוקת הוצגו העמדות של כל צד ללא נקיטת עמדה.

אולם יחד עם זאת, העיסוק היסודי בחומרים שמהם שאב המחבר את התכנים המוצגים בספר, הביא אותו לתובנות החורגות מהתיאור האובייקטיבי של העובדות והעמדות – וחזר והעלה מחדש את שאלתו של משה דיין: **הלנצח תאכל חרב?** או במלים אחרות, האומנם אין דרך להביא להשלמה בין הצדדים ולהרגעת המזרח התיכון?

כאמור, הטיפול האינטנסיבי בבעיות העולות מתוך הספר הזה, שהכנתו לדפוס ארכה כעשר שנים, העלה בסופו של דבר כמה רעיונות חדשים, שהמתבר מוצא לנכון להעמידם למשפט הקורא.

תנאים מוקדמים לעשיית השלום

המציאות הגיאוגרפית-פוליטית המלווה את מדינת ישראל מיום היווסדה, מתרכזת סביב שני אירועים מכוננים:

- מלחמת העצמאות והקמת המדינה, שגבולותיה חרגו מהגבולות שהוקצו לה על ידי האו"ם.
- מלחמת ששת הימים – שהרחיבה את הנוכחות הישראלית עד לתעלת סואץ, לגבול הבינלאומי עם ירדן ועד שערי דמשק.
אולם בעוד שהחריגה הישראלית מגבולות החלוקה (בשנים 1948 – 1949) והשתלטותה על חלק מהאזור בסביבות ירושלים שיועד להיות אזור בינלאומי – נתקבלה בעולם וגם אצל הפלסטינים ומדינות ערב (הדורשים שישראל תחזור לגבולות 1949), הרי שהחריגה הנוספת ב-1967 נדחתה מכל וכל על ידי האו"ם ורוב מדינות העולם וכמובן על ידי הפלסטינים, מדינות ערב והמדינות המוסלמיות. היו לכך כמה סיבות:
- מלחמת העצמאות התקבלה בעולם כמלחמת הגנה והישרדות של יישוב יהודי קטן (650 אלף נפש), שעמד בגבורה מול שפעת צבאות ערב, שהיו מצוידים בנשק כבד ובמטוסים. לכן הישגיה הטריטוריאליים של המדינה החדשה נתקבלו על דעת מרבית מדינות העולם. וכפי שמוכיחים, הסכמי אוסלו והיוזמה הסעודית – גם על הפלסטינים ומדינות ערב.
- מספר הערבים שנותרו בגבולות המדינה החדשה לא עלה על 150 אלף. משום כך לא נתקבלו גבולותיה החדשים של מדינת ישראל (גבולות שביתות הנשק משנת 1949), כמעשה של השתלטות על עם אחר. יתרה מזו: במסגרת הסכמי שביתת הנשק עם ירדן, ישראל קלטה לתוכה את הכפרים לאורך ואדי-ערה, וכן קלטה רבבות פלסטינים יחידים במסגרת איחוד משפחות. לכל אלה הוענקה אזרחות ישראלית.
- התביעה למימוש "זכות השיבה" והחזרת הפליטים לתוך גבולותיה של מדינת ישראל, נתמכה בתחילה גם על ידי האו"ם ומדינות רבות (המדובר בשנות ה-50 של המאה הקודמת כשמספר הפליטים עמד על

כ-500 אלף פליטים בלבד). אולם ככל שהעמיק העימות – שהביא לברירתם של כמיליון יהודים ממדינות ערב לישראל מצד אחד, והקמתו של אש"ף אשר חיבר אמנה הקוראת לחיסולה של מדינת ישראל, מצד שני – הפך נושא החזרתם של הפליטים לתוך גבולות הקו הירוק לבלתי קביל. גם ההצהרות וההכנות המעשיות של מדינות ערב, בהנהגתה של מצרים, לערוך "סיבוב שני" שבו ייזרקו היהודים לים - הקלו על ישראל לעמוד בלחצים בנושא זה.

- התביעה ל"זכות השיבה" הפכה אפוא למנטרה בפייהם של הפלסטינים, של מדינות ערב ושל המדינות המוסלמיות התומכות בהם. ואילו הגישה הבינלאומית החלה לשים יותר ויותר את הדגש על הענקת פיצויים לפליטים (שמספרם תפח בינתיים לכ-3.5 מיליון נפש), לצורך יישובם במדינות בהן הם יושבים או כדי לאפשר להם להשתקע במדינות אחרות, בכלל זה במדינה הפלסטינית לכשתקום.
- אפילו היוזמה הסעודית לא תבעה, בטיוטה הראשונה שהכינו ראשיה – את מימוש "זכות השיבה". נודע לי ממקורות מהימנים כי את הוספת התביעה ל"זכות השיבה" נאלצו חברות הליגה הערבית להוסיף בלחצה של לבנון. שכן מדינה זו מעוניינת להיפטר ממאות אלפי הפליטים הפלסטינים השוכנים בתחומה והמאיימים להפר את האיזון העדין בין העדות – אם יוחלט על הישארותם בלבנון. כיוון שהחלטות מסוג זה חייבות להתקבל בליגה הערבית – פה אחד – נאלצו היוזמים לכלול בה גם את "זכות השיבה". יחד עם זאת דאגו הסעודים לכלול בהחלטה גם את הפיסקה הקובעת כי **הפתרון לבעיית הפליטים חייב להיות מוסכם**, ובכך העניקו לשיראל זכות ווטו עתידית על כל פתרון שלא ייראה לה. עד כמה תהיה **התביעה של זכות השיבה** תקפה כאשר יוחל במשא ומתן רציני – נותר רק להמתין ולראות.

הבעיות שחוללה "מלחמת ששת הימים" בכל הנוגע להשגת שלום

כולל.

- "מלחמת ששת הימים", עם כל היותה, מאורע מכוון בחייה של מדינת ישראל מצד אחד ובמציאות היס-תיכונית, מצד שני – יצרה מציאות בינלאומית חדשה:

- בצד ההתפעלות וההזדהות עם מדינת ישראל, שפעם נוספת הצטיירה (בשלושת שבועות ההמתנה שקדמו לפרוץ הקרבות) כדוד הקטן עליו צרות שלוש מדינות שפניהן למלחמה – עלתה מיד התביעה הבינלאומית לנסיגה מהשטחים שנכבשו כולל אלה שברצועת עזה ובגדה המערבית (מעניין לציין כי עד למועד זה איש בעולם לא תבע ממצרים לסגת מרצועת עזה, ומירדן – לסגת מהגדה המערבית, למרות שהן שלטו בשטחים אלה מכוח כיבוש).
- מיליון וחצי התושבים הפלסטינים שישבו בשנת 1967 ברצועת עזה ובגדה המערבית, הוכרו מיד בעולם כעם כבוש. הדרישה הופנתה אפוא לישראל לסגת מהשטחים הללו, דרישה שהיוותה חלק בלתי נפרד מהדרישה לסגת מהשטחים המצריים והסוריים שכבשה ישראל. נותרה השאלה למי להחזיר את שטחי עזה והגדה המערבית, שכן עדיין לא נוצרה יישות פלסטינית עצמאית שתוכל לדרוש את קבלת האחריות עליהם. נדרשו עוד כ-20 שנה של מציאות אמורפית בישי"ע, עד שהחלה להתגבש תודעה לאומית פלסטינית בהנהגתו של אש"ף. הנה כי כן: כיבוש השטחים על ידי ישראל ב-1967 – תרם תרומה מכריעה להתגבשותה של תודעה פלסטינית כזאת.
- אולם לא הייתה זאת יוזמה של מדינות ערב. אלה (מצרים וסוריה) היו מעונינות בדבר אחד בלבד – לקבל בחזרה מישראל את השטחים שאיבדו במלחמה. עבור סוריה הייתה זו רמת הגולן ועבור מצרים – חצי האי סיני. בהסכם עם מצרים שולם רק מס שפתיים לנושא הפלסטיני (הענקת אוטונומיה שכל צד פירש אותה אחרת), ואילו בכל המגעים עם סוריה (שבעת כתיבת שורות אלה לא הבשילו עדיין לכדי הסכם), הועלה הנושא הפלסטיני כמצוות אנשים מלומדה ולא כסעיף מחייב בהסכם העתידי. גם ירדן לא העלתה את הנושא הפלסטיני כתנאי בל-יעבור לחתימתה על ההסכם עם ישראל, ודאגתה היחידה הייתה לא לאבד את השפעתה על הנעשה בהר הבית.
- וכך הוטלה הבעיה הפלסטינית כתפוח לוהט לחיקה של מדינת ישראל: סוריה, שלא הצליחה להגיע להידברות ולשלוש-חוזי עם ישראל, נתנה את חסותה לתנועות פלסטיניות ולבנוניות (החיזבאללה, החמאס, הג'יהד המוסלמי) הלוחמות נגד ישראל; ואילו מצרים, עוררה התנגדות ערבית רחבה לחוזה השלום שלה עם

ישראל, עד כדי הטלת חרם עליה שנמשך עשר שנים (1978 – 1988). גישה זו נבעה בעיקרה מהתנגדות ההמונים בארצות ערב לנירמול היחסים עם ישראל, ללא פתרון הבעיה הפלסטינית. הדבר הביא ל"שלום קר" הן של מצרים והן של ירדן - עם ישראל.

- חילוקי הדעות בין ישראל לפלסטינים (למרות החתימה על הסכמי אוסלו), שהביאו לפריצת אינתיפאדות, לפעולות טרור, לעימותים צבאיים עם החיזבאללה בלבנון ועם החמאס ברצועת עזה - גיבשו, מאז 1993 שלוש מוסכמות בקרב העולם הערבי והעולם המוסלמי:

(1) אין שלום עם ישראל ללא נסיגה מלאה לגבולות 1949.

(2) אין שלום עם ישראל ללא ריבונות פלסטינית על חלקים נרחבים מירושלים המזרחית והר הבית. אולם יש נכונות להסכים לשליטתה של ישראל ברובע היהודי, במחצית הרובע הארמני ובכותל המערבי.

(3) אין שלום עם ישראל ללא קבלת "זכות השיבה". (אולם במהלך השנים נוצרה הבנה בע"פ כי בצד ההסכמה לעקרון "זכות השיבה" יש גם השלמה עם העובדה שהיא לא תיושם.)

שלוש המוסכמות הללו הפכו ל"חוב של כבוד" של העולם הערבי והמוסלמי, שעליהן אסור לוותר, ושרק הן עשויות להביא למפנה ההיסטורי, לפיו תסכים האומה הערבית לוותר על אותו חלק מהאדמה הערבית הקדושה התפוסה היום על ידי מדינת היהודים (הכופרים).

במקביל החלה להתפתח (שלא בצדק כפי המוסבר להלן) תיאוריה במערב כי הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא לב ליבו של העימות בין האיסלאם לעולם הנוצרי-יהודי, וכי פתרונו של הסכסוך הזה יביא להשלמה בין הגושים הניצים הללו. אולם לגישה זו אין כל אחיזה במציאות:

- העימות הראשון בין המערב לבין העולם המוסלמי פרץ בשנת 1979 באיראן. היה זה ניסיונו השני (הראשון היה בתחילת שנות החמישים של המאה שעברה, כשהשאה גורש מפרס והוקמה ממשלה בראשותו של מוסאדק) של העם האיראני להיפטר ממשטר אכזרי ומדכא שהנהיג השאה הפרסי, ושנתמך על ידי מערב. (וגם על ידי ישראל). למהפך זה לא הייתה כל נגיעה לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

- הסכסוך השני שערבב את המערב, ובעיקר את ארה"ב – אומנם באופן בלתי רשמי – היה בתמיכה שהושיטה ארה"ב ללוחמים האפגניים שלחמו נגד הפלישה הסובייטית לארצם בשנת 1979.

העובדה שתמיכה צבאית זאת הבשילה מאוחר יותר לכדי ממשלה קנאית וחשוכה באפגניסטאן כולה – ממשלת הטליבן - לא הייתה קשורה לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

- התמיכה שהגישה ארה"ב בתקופתו של הנשיא רייגן (1985) לצבא האיראני במלחמתו עם עיראק (האיראן-גייט) לא הייתה אף היא קשורה בסכסוך הפלסטיני, פרט לעובדה שצוות של המועצה לביטחון לאומי של ארה"ב בראשותו של אוליבר נורט, ערבב גם את ישראל באותה פעולה בלתי חוקית של הספקת נשק לצבא איראן.

- והפלישה של כוחות האו"ם בראשותה של ארה"ב לעיראק בשנת 1991 הייתה כל כולה "מלחמת נפט" של המערב שנחלץ להוציא את בארותיה המניבות של כוויית מציפורניו של השליט העיראקי חוסיין.

אומנם במרבית הפעולות הללו עורבב גם שמה של ישראל:

- סאדם חוסיין כיוון את טיליו לעבר ישראל כתגובה על הפלישה המערבית; היה זה ניסיון מצידו לגרור את ישראל להגיב ובכך למנוע ממדינות ערב לקחת חלק בקואליציה האמריקאית נגדו; הוא תמך כספית בכל שא"היד פלסטיני שפיצץ את עצמו בישראל; והוא מצא לנכון להקדיש את המשפט האחרון לפני שניתלה – לחייה של פלסטין.

- חומייני העניק לישראל את התואר "השטן הקטן" לצידה של ארה"ב – "השטן הגדול".

- והגדיל לעשות בן-לאדן שהחל בשנים האחרונות (מאז שנת 2000) לכרוך את מאבקו במשטרים הערביים המתונים ובעולם הנוצרי, במאבק מקביל ואלים לא פחות נגד ישראל, היהדות ונגד העם היהודי כולו. הוא גילה את הערך התעמולתי של ההיזדהות עם הפלסטינים. החל בשנת 2006 החלה גם חדירת פעילי אל-קעידא לעזה (וזאת למורת רוחו של החמאס...).

מן הצד השני, החיובי - נחשף העולם לעובדה כי החתימה על הסכם אוסלו, שחחרה בבת אחת מערכות שלמות של עשיית שלום וקשירת קשרים עם ישראל (הודו, סין, מדינות המפרץ הפרסי, מרוקו וכו') שהוכיחה כאילו שחור על גבי לבן, כי המפתח לעימות בין המערב לבין העולם השלישי, ובראשותו התנועה המוסלמית הרדיקלית - נתון בידיהן של ישראל והרשות הפלסטינית.

וכך הפכה ישראל לבת-ערובה לשלומו של העולם המערבי (הנוצרי) כולו...

לאור מציאות זו על ישראל לעבור בדחיפות לטיפול במצבה הגיאוגרפית, בצורה נחרצת, ללא גינונים של כבוד וסנטימנטים וגם ללא ניהול חשבונות ארוכים ומפוקפקים של "מי התחיל ראשון"? או "מי אשם" – אלא לצאת לפעולה רציונאלית ודחופה לפירוק הפצצות המתקתקות הללו ולהשגת הבנה ופתרון לסכסוך עם הפלסטינים מהר ככל האפשר.

מחירו של הכבוד הערבי והמוסלמי

כדי להבין את העמדות הנ"ל מן ההכרח לצלול לתוך המשמעות העמוקה של אותה מנטרה שהוזכרה לעיל והמעלה אל ראש כל שיחה ומשא-ומתן את "עשיית הצדק לפלסטינים". מנטרה זו קשורה קשר בל ינתק עם מה שקרוי: "הכבוד הערבי".

- התנועה הציונית שהחלה להביא יהודים לארץ-ישראל, דגלה בתמונה האוטופית שצייר תיאודור הרצל בספרו "אלטנוילאנד" ("מדינה עתיקה – חדשה"), לפיה זרימת היהודים לארץ, והקידמה וההון שיביאו עמם - יהפכו את ארץ-ישראל לגן-עדן לכל תושביה, כולל הערבים היושבים בה. מאז האמינה ההנהגה הציונית לדורותיה, כי די בהעלאת רמת החיים של ערביי ארץ-ישראל, כדי שאלה יעריכו את התרומה שתורם הישוב היהודי לרווחתם ויקבלו את העולים ואת ההתיישבות היהודית, בידיים פתוחות. בעקבות כך נתקבלו הפרעות שפרעו הפלסטינים ביהודים במהלך השלטון הבריטי, ככפיות טובה. אחרים ראו בכך הסתה של האפנדים והמשכילים העירוניים בעוד עם הארץ הפלסטיני (הפלואחים והבדווים) רצה לדעתם לחיות בשלום עם היהודים.

- בהקשר זה מן הראוי להביא את תוכן השיחה שנוהלה בשעתו עם עראף אל עראף, המושל הערבי בתקופת המנדט של מחוז הדרום, שמקום מושבו היה בבאר-שבע. כשנשאל מדוע התנועה הפלסטינים שוטמת ומתנגדת לעלייה היהודית, למרות שזאת מביאה ברכה ופריחה גם לסקטור הערבי ענה (ציטוט משוער): "אנחנו רוצים להפריח את הארץ שלנו במו ידינו וללא עזרתכם. ואם הדבר לא מתאפשר כרגע אנו מוכנים לחכות עוד מאה שנה, ושעד אז תשאר הארץ לא מפותחת". תשובה דומה קיבל דוד בן-גוריון ממוסה אל

עלאמי, אף הוא ממנהיגיו של הישוב הערבי בארץ לפני הקמת המדינה.

- זאת הסיבה לסירובו של ערפאת לחתום על הסכם השלום עם ישראל, במהלך המשא והמתן עם ראש הממשלה ברק ב- 11.7.2000 (שכלל סעיף ויתור על **זכות השיבה** ושיתוף פעולה ישראל-פלסטיני בניהול הר הבית והכותל המערבי- תמורת נסיגה מלאה לגבולות 1967) - מבלי לקבל על כך את הסכמתן של המדינות הערביות החשובות כמו מצרים וסעודיה. ואילו סירובו של נשיא הרשות הפלסטינית מוחמד עבאס (אבו מאזן) להכיר בישראל כמדינה יהודית, מסתמך על העובדה כי גם מצרים וירדן לא נדרשו להכיר ביהדותה של מדינת ישראל כשנחתמו עמן הסכמי השלום. יתכן שסרובו זה נובע גם מהרצון שלא לפגוע בתביעתם של ערביי ישראל להפוך את ישראל למדינת כל אזרחיה (שזאת דרך אחרת לביטול חוק השבות ולמחיקת אופיה היהודי של המדינה).

- יחד עם זאת יש לחזכור כי אבו מאזן היה הראשון שאימץ את הנוסחה כי "על זכות לא מוותרים" ולכן אין הפלסטינים מוכנים לוותר על זכות השיבה, אולם אפשר בהחלט לוותר על מימושה, כשם שהחלק הימני בעם היהודי ויתר על זכות המימוש של התביעה ל-"שתי גדות לירדן".

- מאחורי כל הסרובים הללו (כולל שלושת הלאומים שנתקבלו בוועידת חרטום בשנת 1967), עומדת סוגיית בפגיעה בכבוד הערבי. **הערבים סרבו ויסרבו גם בעתיד להגיע לשלוחן הדיונים מעמדה של נחיתות במעמד.** לצערנו הרב, מנהיגי ישראל לדורותיהם, שהגיעו בעיקר מאירופה לא היו מודעים להשפעתו המכרעת של נושא הכבוד. את זאת הם ירשו קודם כל מאירופה האימפריאליסטית, אשר מנהיגיה הסתכלו על כל מי שאינו אירופי – כאדם נחות. להלן כמה דוגמאות מתולדות הציונות:

(1) הרצל ניסה לקבל "צ'ארטר" על ארץ-ישראל מידי הסולטאן

העות'ימני ופעל לקבלת תמיכה ברעיונו אצל האפיפיור וכמה ממלכי אירופה, ללא כל צורך לבדוק את דעתם של התושבים בארץ, גם אם היו מועטים.

2) אנגליה הציעה לתנועה הציונית לאמץ את אוגנדה, כמקום להקמת המדינה היהודית, כאילו לא ישבו באוגנדה בני אדם.

3) ישראל זנגויל, הציוני הבריטי טבע את המטבע הלשונית: " עם ללא ארץ חוזר לארץ ללא עם".

4) ברל כצנלסון וחיים ארלוזורוב השתעשעו בשנות העשרים של המאה הקודמת, באפשרות לערוך חילופי אוכלוסין, בנוסח טורקיה-יוון – למרות שבארץ-ישראל ישבו אז פחות מ-400 אלף יהודים....

5) דוד בן-גוריון וכמוהו גם גולדה מאיר נהגו להצהיר, כי אם רק יינתן להם לפגוש פנים אל פנים את המנהיגים של מדינות ערב, הם יצליחו להגיע לשלום תוך יממה אחת. אכן גישה פטרנליסטית ומתנשאת המבטלת מראש את תוקפן של העמדות הערביות בכל משא ומתן.

6) עד כמה הגיעה ההתעלמות מעמדותיו של הצד השני, ניתן היה ללמוד מהצהרתה של גולדה מאיר שאין עם פלסטיני, ושגם היא פלסטינית. בדיוק כפי שקבעה האמנה הפלסטינית שאין עם יהודי ושהיהודים מתייחדים רק בדתם, כאזרחי מדינות העולם השונות. **מתכון ברור לדו-שיח של חרשים...**

7) הדור השני של המנהיגות הישראלית, זה שנטל על שכמו את מלאכת ההגנה על המפעל הציוני, נטה לזלזל בצד הערבי – לנוכח הצלחותיו הצבאיות של הישוב היהודי ולאחר מכן של מדינת ישראל - לפי האימרה שטבע משה דיין כי הוא רואה את הבעיה הערבית דרך הכוונת העליונה של הרובה....

הגישה הפטרנליסטית הזאת לא נעלמה לאחר שישראל הצליחה, בשנות ה-60 של המאה שעברה, לשבור את מעגל המצור המדיני ולהבקיע את דרכה אל מדינות אפריקה השחורה, דרום מזרח אסיה ואמריקה הלטינית. למרות של ישראל לא היו כל כוונות של השתלטות (בעיקר כלכלית) על המדינות הללו שהיו זקוקות לעזרה (המדינות החדשות נרתעו מקבלת עזרה מהמדינות שמשלו בהן בתקופה הקולוניאלית) – הרי עצם העובדה שמומחיה ונציגיה של ישראל היו על הצד הנותן, קבעה ממילא את המקבלים כצד הנחות.

זאת ועוד: חלק מהעזרה שהגישה ישראל נעשתה בתיאום ובמימון של ה- CIA האמריקאי ובוצעה על ידי שליחי המוסד הישראלי. משום כך נאלצו נציגיה של ישראל לא אחת לבצע מדיניות שהוכתבה על ידי האמריקאים, כגון תמיכה בשליטים

עריצים ובתנועות מחתרת פנימיות נגד הממשלות שייצגו עמדות המנוגדות לאינטרסים האמריקאים.

- בדיעבד ניתן להסביר היום גם אחרת את העובדה המצערת של ניתוק המוני של היחסים הדיפלומטיים של מדינות באפריקה ובדרום מזרח אסיה עם ישראל בעקבות "מלחמת יום הכיפורים". במשרד החוץ ובממשלת ישראל ראו בכך כפיות טובה לא מוסברת של אותן מדינות אשר נהנו מכל כך הרבה עזרה טכנית, צבאית, חקלאית וחברתית – שהרעיפה עליהן ישראל באמצעות האגף לשיתוף פעולה של משרד החוץ, צה"ל, ההסתדרות הכללית, מוסדות ישראלים ומסדות יהודיים-אמריקאיים רבים.

גם כאן נעוץ ההסבר בהבנת מערכות היחסים בין אלפי המדריכים הישראלים בכל התחומים לבין מקבלי ההדרכה המקומיים כאמור לעיל: עצם העובדה שהישראלים היו הנותנים, יצרה מיד הרגשות של תסכול ונחיתות. רגשות אלה גברו ככל שנמצאו פגמים בהתנהגותם של מדריכים ונציגים ישראלים (כולל מתן שוחד על ידי חברות כלכליות או סוכני נשק). ראה למשל ספרו של משה יגר "המסע הארוך לאסיה" עמוד

137.

- ואכן, בצד של איומים של מדינות ערב על המדינות כדי שינתקו את הקשרים עם ישראל ולא - תופסק להן אספקת הנפט או יבוטלו הסכמי תמיכה כספית (בעיקר של סעודיה ולוב) – כוונה התעמולה הערבית במדינות אלה לכיוונים הבאים:

(1) ישראל היא מדינה תוקפנית ששואפת להרחיב את כיבושיה. עובדה היא כי במלחמת "יום הכיפורים" כבשה ישראל חלק מאפריקה ובכך היא מאיימת כביכול על כל הארצות האפריקאיות.

(2) העזרה הטכנית שמגישה ישראל למדינות העולם השלישי איננה אלא דרך אחרת להשתלטות עתידית על אותן המדינות.

(3) ידוע לנו מהשיחות הרבות שקיימו נציגיה של ישראל עם מנהיגי המדינות שהחליטו לנתק את יחסיהן עם ישראל, כי הם התנצלו בפניהם על המעשה והבטיחו כי הם עושים זאת בניגוד לרצונם – כיוון שנאלצו ליישר את הקו עם יתר מדינות העולם השלישי.

- נושא הכבוד הערבי, עובר אפוא כחוט השני בכל מגעיהם של מנהיגים יהודים עם הצד הערבי. יתרה מזו: מנהלי המשא והמתן עם מדינות ערב לאורך שנות קיומה של המדינה, יכולים להעיד כי משא ומתן כזה יש לנהל עם כל מדינה בנפרד ובחשאיות. שכן בפגישה עם קבוצת מנהיגים ערבים יתיישרו כולם לפי עמדתו של הקיצוני שביניהם. משום כך נכשלו מאמציה של ועדת הפיוס של האו"ם לאחר קום המדינה, לממש את הסכמי שביתת הנשק (ראה לעיל ע' _____); משום כך היו החלטותיהן של ועידות הפסגה הערביות מאז ומתמיד – שליליות ביותר – שוב בהשפעת העמדות של המשלחות הקיצוניות; וכבר סופר לעיל מדוע כוללת תוכנית השלום הסעודית את התביעה הלבנונית ל"זכות השיבה".
- מדינות רבות באפריקה וביחוד בדרום מזרח אסיה (אינדונזיה, תאילנד, סרילנקה, בנגלה-דש) הסבירו את ניתוק היחסים או את ההמנעות מכינון יחסים עם ישראל, בקיומם של מיעוטים מוסלמיים במדינותיהן – המשליטים את הקו הקיצוני שמונע מהן כל מחווה כלפי ישראל. מדינות אחרות ביקשו מישראל להמשיך ולהעניק להן את עזרתה באופן בלתי רשמי ובהסתר....

לסיכום:

הכבוד הערבי שנפגע עקב ניצחונותיה המתמידים של ישראל על כל אויביה, חוב הכבוד שהן חייבות לגורל הפלסטינים – לו הן משלמות עד היום מס שפתיים בלבד, העובדה שהיהודים קרעו לטענתם בכוח חלק מהאדמה המוסלמית הקדושה והחיבור בין אלה למצוות הקוראן המנציחות את נחיתותו של היהודי בהשוואה למוסלמי – הפכו את סוגיית ההשלמה בין ישראל לעולם הערבי והמוסלמי למורכבת ביותר.

ניתן לסלק קביעות אלה בהינף יד, כפי שעשתה בשעתה גולדה מאיר כשקבעה שלישראל יש את כל הזמן שבעולם, לחכות עד שהערבים יסכימו לשבת אל שולחן הדיונים. אלא שבינתיים האזור לא נותר שוקט על שמריו, והשינויים החלים בו מותירים את ישראל מזדנבת מאחור. כך למשל הולך ומתבצע פרויקט שיתוף הפעולה האזורי בתחום החשמל – ללא שיתופה של ישראל; צינור הגז שהניחה מצרים לירדן וסוריה, עוקף את ישראל דרומית לאילת במקום שיעבור בדרך קצרה וזולה יותר מהמסוף הקיים באל-עריש והמתחבר כבר למסוף הישראלי באשקלון (ויניב לישראל דמי מעבר); רעיון שדה התעופה המשותף: עקבה-אילת

תקוע, ומלך ירדן החליט להקים את התעלה מים סוף לים המלח בכוחות עצמו אם כי בצורה מצומצמת יותר (ראו להלן).

המפח של סיסמת "מזרח תיכון חדש"

החתימה על מסמך אוסלו חוללה מהפך מקיף ביחסיה של ישראל עם העולם השלישי כולל מדינות ערב המתונות: חודשו היחסים הדיפלומטיים עם מרבית מדינות אפריקה; הודו וסין פתחו את שעריהן לשיתוף פעולה כלכלי וצבאי, אמירויות המפרץ וכן מרוקו וטוניס איפשרו הקמת משרדי אינטרסים בתחומן, והחלה נהירה חדשה של משתלמים מקרב מדינות העולם השלישי, גם מאלה ביניהן שלא קיימו קשרים דפלומטיים עם ישראל. עובדות אלה מצביעות על עוצמתה של הפגיעה בגאוות כל העולם השלישי בגין אי-מציאת פתרון לבעיה הפלסטינית.

במקביל הוחל, ביוזמתו של שמעון פרס, לקדם תוכניות פיתוח למזרח התיכון. הרגע המכונן והטראגי היו ההצעות שנועדו להקים "מזרח תיכון חדש" על פי חזונו של שמעון פרס: צוותים ישראלים הכינו עשרות תוכניות פיתוח כאלה שהוצגו למשתתפים הרבים בוועידת קזבלנקה (1994): שם הומחש בצורה קיצונית עד כמה שני הצדדים אינם מבינים זה את זה, אם משום נתק רב-שנים במגעם ביניהם ואם משום הפערים התרבותיים שפורטו לעיל: הצד הישראלי ראה מתוך כנות (ואולי מתוך נאיביות) אמיתית, בהתכנסות משום הזדמנות להמחיש לעולם הערבי את היתרונות הגלומים בקשרים העסקיים והטכנולוגיים עם ישראל. והוא הציף את הוועידה בשרים רבים ובעשרות אנשי עסקים בתחומי הכלכלה המסורתית וההיי-טק.

הצד הערבי לא הסתיר את תדהמתו ממה שנראה לו ככוונה ישראלית חדשה להחליף את הכיבוש הצבאי בהשתלטות כלכלית.... נדרשו לצד הישראלי חודשים ארוכים של התפכחות ושל הטמעת תחושת הרתיעה והחשדנות הערבית לנוכח ההתנפלות הישראלית. לוועידות הבאות [בעמאן (1995); קהיר (1996) ודוחה בקטאר (1997)] הגיעו כבר משלחות קטנות יותר. הן הביאו עמן תוכניות מעשיות וצנועות יותר, אך גם כאן מדה כמובן ישראל במרכז כמציעה וכיוזמת. כאמור, כבר במהלך הכנסים ניתן היה להבחין את אי הרצון והדחייה של נציגים רבים ובראשם נציגי מצרים, מיוזמותיה של ישראל – גם לאחר ששמעון פרס הציע להקים את הבנק המזרח תיכוני לפיתוח בקהיר.

קבלת היוזמות הישראליות, כפי שהוצגו בוועידות הללו, היתה מנציחה את עליונותה הכלכלית והטכנולוגית של ישראל על פני כל המדינות האחרות, דבר שהכבוד הערבי ובעיקר זה של מצרים לא יכול היה להשלים עמו. ואכן בשנת 1997 הופסקו ועידות הפיסגה הכלכליות וחודש הנתק בין ישראל לבין מדינות ערב. הסתבר כי:

- קהיליית העסקים, המוסדות החברתיים וההנהגות הלאומיות של מדינות ערב בשנות ה-90 דחו על הסף את הסחורה הרעיונית שהציעו להם הישראלים. הם לא רצו לקחת שום דוגמה מישראל. הם חששו מהאימפריאליזם הכלכלי הישראלי וסרבו לכונן מזרח תיכון חדש על פי החזון של שמעון פרס, בו מקדים (ומקדם) הקשר העסקי את הפיתרון המדיני.
  - בעקבות התעמולה בת עשרות השנים נגד ישראל, נתקבעה בדעת הקהל של ההמונים הערבים (לא מעט בעזרת הדרשות במסגדים והמראות בתקשורת) דמותה השלילית של ישראל, מעין שטן שאין לקיים עמו כל מגע. מכאן ההחרמה הכמעט טוטלית של המגעים עם ישראל על ידי הארגונים השונים (עורכי דין, עיתונאים, מרצים באוניברסיטאות, לשכות המסחר). בעיקר היו פעילים בוזמת החרם האיגודים המקצועיים במצרים ובירדן. אלה נתנו ביטוי לתחושת האשם על כי קהיר ו עמאן "מכרו את האינטרס הפלסטיני" תמורת פתרון בעיותיהן עם ישראל. מה שהותר היה רק השלום הקר בין הממשלות בלבד. אולם בלעדי המגע הישיר בין נציגים כלכליים ופרטיים של שני העמים, לא יכלו תוכניות הפיתוח המבטיחות ביותר להגיע לכלל מימוש.
  - התירוץ הנצחי להעדר רצון לשיתוף פעולה כלכלי בין ישראל לשכנותיה, חזר להיות היחס של ישראל לפלסטינים. כאן ניצבה כצוק איתן ההתניה לפתרון הבעיה הפלסטינית כדרך היחידה לקבלתה של ישראל כחברה לגיטימית בכל יוזמה כלכלית במזרח התיכון.
- מכאן המסקנה המתבקשת שיש צורך דחוף לשינוי יסודי של גישתה של ישראל הן לעשיית השלום במזרח התיכון והן לצורת הביצוע של פרויקטים כלכליים בין-אזוריים.

הפתרון המדיני- רק במסגרת אזורית

כפי שחילוקי הדעות בין הצדדים מוגדרים כיום :

- בקע בציבור הישראלי המוכן יותר מאי פעם לווייתורים כואבים אך ההולך ומפגין גישה של חוסר אימון באפשרות למציאת פתרון מדיני

מצד אחד, ונכונות ממשלתית גוברת והולכת ליצירת עובדות של נוכחות יהודית בשטחי הרשות הפלסטינית ובירושלים, מצד שני.

- ובקע מקביל בציבור הפלסטיני הנחלק עתה בין גישה מעשית יותר של הממשלה בגדה המערבית בראשותו של הפתח, לבין עמדתו הקיצונית ורבת הכוח של החמאס ברצועת עזה.
- נראה למחבר כי אכן לא ניתן למצוא פתרון שיניח את הדעת של שני הצדדים בגבולות שטחה של ארץ-ישראל המנדטורית, ללא מעורבותם של צדדים שלישיים מהעולם הערבי. מעורבות כזאת (כפי שראינו אותה במהלך המגעים להפסקת פעולות האיבה בגבול רצועת עזה – באמצעות מצרים, סעודיה וקטאר) תעזור להגיע ל"הסדר בהקשר אזורי". שכן הויכוחים על כל קילומטר מרובע בשטחים ועל כל מרצפת בירושלים, לא יסתיימו – כפי שלא הסתיימו עד היום העימותים בין הכנסיות הנוצריות על כל סנטימטר מרובע בכנסיית הקבר בירושלים – **מבלי שיוכנסו להקשר רחב יותר.**

מטען גדול מדי של היסטוריה, של קיצוניות דתית, של אינטרסים ושל כבוד לאומי ודתי – טמונים במאבק על השליטה בארץ הקדושה מצד אחד ועל אופים של הר הבית וירושלים העתיקה – מצד שני. ויכוח זה סוחף עמו את העולם המוסלמי ומערבב בה את האינטרסים של מיליארד וחצי נוצרים, החרדים לגורלה של הארץ הקדושה, מולדת בן האלהים והנצרות.

אסור להקל ראש בטיעון הדתי-המוסלמי, שהארץ היא וואקף ולכן שייכת לאומה הערבית כולה ולאיש אין רשות לוותר עליה. זה היה בין היתר הטיעון של ערפאת כאשר סרב לחתום על ההסכם שהציע קלינטון בקמפ דייוויד, לפיו מסתיימות כל התביעות ההדדיות בין הצדדים. הוא אמר שאינו רשאי להחליט החלטה גורלית כזאת לאומה הערבית, מבלי לקבל הסכמה על כך מבכירי העולם הערבי – כמו מצרים וסעודיה.

דוגמה נוספת היא הקרע בין המוסלמים הטורקים לבין המשפחה ההאשמית, על שנציגיה לחמו בטורקים במהלך מלחמת העולם הראשונה ואיפשרו את המלכתו של נציב בריטי (ועוד יהודי) בירושלים הקדושה. הבוז והשנאה למשפחה הזאת באו לידי ביטוי במהפך הפוליטי שאירע בעיראק (המרד של קאסם בשנת 1958) ושהביא לגרירת גופותיהם של המלך ושל ראש ממשלתו נורי סעיד, ברחובות בגדד; ולעשרות הניסיונות לרציחתו של המלח חוסיין. גם ערפאת לא יכול היה, לטענתו לסטות מהגישה הזאת ולהסכים לויתור על השליטה בהר הבית ועל נושא הפליטים מבלי לקבל לכך גיבוי בין-ערבי ובין-מוסלמי

יתרה מזו, ערפאת קיבל את הפיתרון של "שתי מדינות לשני עמים" כבר בשנת 1988 ומעולם לא נסוג מכך. אולם ככל שהעימות הישראלי-פלסטיני הופך יותר ויותר לעימות דתי - כך מתרחקת כל אפשרות פוליטית לפתרון המשבר.

מסתבר כי תוכניות רבות לשינוי המצב חוברו בעבר ואף הוצגו בפני המחליטנים העולמיים, אך כנראה שלא נקלטו, והמציעים לא הצליחו להעמיד אותם על הסיכויים הטמונים בתוכניות הללו לפתרון המשבר. תוכניות אלה התייחסו למזרח התיכון כולו ולא רק לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

שכן ברגע שכוללים את הסכסוך הזה בתוכניות המקיפות מדינות נוספות באזור, הדבר יקל על שני הצדדים המתשתתפים במשא והמתן:

(1) הוא יעניק גיבוי בין-ערבי לזיתורים שהפלסטינים יהיו חייבים לעשות ושהם חלשים מדי לעשותם על דעת עצמם.

(2) והוא יעניק לישראל תמורה חשובה מצד העולם הערבי (שלום כולל, הכרה מלאה, יחסי מסחר וכו') שתוכל לסייע לממשלת ישראל לשווק את ההסכם בקרב העם הישראלי.

טריליון הדולרים ששרף משרד האוצר האמריקאי בניסיונו להציל את כלכלת ארה"ב, כמו גם מאות המיליארדים שהוציאו למטרה זו מדינות המערב האחרות, מעמידים את הערכתו של המחבר כי בהשקעה של **כמאה מיליארד דולר** ניתן להפוך את המזרח התיכון למרכז כלכלי, פורח ומשגשג – מרכז של שלום, של יצירה טכנולוגית ומדעית – והופכים אותה להערכה מציאותית, אפשרית וכדאית מבחינה בינלאומית.

זאת ועוד: ההשקעה של ארה"ב במלחמת עיראק וההשקעה הנוספת במלחמה באפגניסטאן – הופכות את ההשקעה בפיתוחו של המזרח התיכון (והחיסכון הלאומי של ארה"ב ומדינות המערב

בעקבות הסיוס של הקרבות) למציאותית וכדאית ביותר.

אולם כפי שפורט לעיל, תנאי להתקבלותה של כל תוכנית פיתוח היא מציאת פתרון לכבוד הערבי ולהתחייבות הערבית והמוסלמית למציאת פתרון לבעיה הפלסטינית.

קודם כל יש למצוא פתח של פתרון מדיני ורק לאחריו ניתן יהיה להתחיל בפיתוח כלכלי. פיתוח כזה יבצר את השלום המדיני לכשיושג, ופירותיו יאפילו על הויתורים המדיניים שכל צד יהיה חייב לעשות כדי להגיע להסכם השלום.

סוריה תחילה

לאור הקושי שפורט לעיל להתקדם בצינור הפלסטיני מציע המחבר לפתוח בדיאלוג מזורז עם הסורים, תוך התחייבות מוקדמת לרדת מהגולן (התחייבות שנתקבלה על

ידי ראשי הממשלות : ברק, נתניהו ואולמרט). השגת הסכם כזה תהיה מבוססת על התנאים הבאים :

1) הסדרי ביטחון מוסכמים על שני הצדדים, כולל פירוז השטחים שתפנה ישראל, והצבת עמדות תצפית מאוישות על ידי חיילים ישראלים, חיילי האו"ם או כוח רב-לאומי אחר.

2) חזרה לקו הרביעי ביוני 1967 ולא לקווי שביתת הנשק שכללו שטחים מפורזים (משמר הירדן, חמת גדר והחוף הצפון מזרחי של הכינרת). שכן אלה שטחים שנכבשו במהלך מלחמת העצמאות, וכשם שהסורים דורשים חזרה את אדמתם שנכבשה על ידי הישראלים, זכאית גם ישראל לקבל בחזרה שטחים שנכבשו על ידי הסורים. יתרה מזו: הקו המדובר ("קו 1967") אינו קיים למעשה, דבר המאפשר לצדדים לקבעו מחדש מבלי להודות בווייתורים שייעשו במהלך הסימון. ואכן, במהלך המגעים לאורך השנים, הסכימו שני הצדדים לפתרון הזה.

3) נושא חלוקת המים במזרח התיכון הפך החל מהאלף השלישי לחסר משמעות: יכולת ההתפלה של ישראל (שתגיע בשנת 2013 ל-600 מיליון ממ"ק של מים), כמו הקמת מתקני התפלה ורשתות הפצה בסוריה וכן הנחת צינור המים חוצה המדינות מטורקיה ועד חצי האי סיני (ראה להלן) - מאפשר להוריד את נושא המים וכן את הסכנה של "מלחמות מים" מהפרק המדיני של האזור.

4) נירמול מלא של היחסים כולל הקמת שגרירויות הדדיות.

5) הפעלתה של סוריה כגורם לוחץ על הנהגת החמאס כדי שזו תיטוש את עמדותיה הקיצוניות (המו"מ עם החמאס לגבי הפסקת הירי לאחר "מבצע עופרת יצוקה" ולגבי חילופי השבויים, מעיד על קיום גורמים פרגמטיים גם בקרב תנועה זו), בצד הפסקת הספקה של אמצעי לחימה ובצד הפעלת תוכניות פיתוח גדולות ברצועת עזה (ראה להלן) תפתח פתח של לגיטימיות לחמאס במידה שינטוש את דרך המאבק המזוין (כפי שהפת"ח זנח בשעתו את הדרך הזאת ואיפשר התקדמות לעבר החתימה על הסכמי אוסלו) ויהפוך לתנועה לאומית-דתית המחפשת לשרת את עמה..

6) התפתחויות בכיוון הזה יאפשרו לסוריה לבחון את רצינות הבטחותיה של ארה"ב להוצאתה מרשימת "מדינות ציר הרשע" והכללתה בתוכניות פיתוח כלכליות מוחשיות, שינטרלו את השפעת העזרה הכספית האיראנית הנוכחית. פעולה כזאת תוכל להביא להפסקת התמיכה בחיזבאללה

ולתפסקת הקשר עם איראן. בכך תופסק הזליגה של חבלנים ואמל"ח מסוריה לעיראק, תחסם דרכה של איראן אל עבר הסהר הפורה ויינתן לאמריקאים פסק זמן חיובי לבסס את השלטון הדמוקראטי בעיראק ומניעת הפיכתה למדינה שיעית נוספת.

(7) שיתוף פעולה בתחום הפיתוח (ראה פירוטים להלן), כמו הפעלתו מחדש של צינור הנפט מעיראק לחיפה.

(8) הפעלת השפעתה של סוריה בלבנון כדי להביא גם אותה אל שולחן הדיונים ולעשיית השלום. במסגרת כזאת תנתן לסוריה מחדש דריסת רגל בלבנון, אלא שהפעם – לאחר שתזכה לסיוע מערבי שיפצה אותה על שיעבוד כלכלת לבנון - כבת ברית ולא ככוח כיבוש צבאי. הדבר יביא לחיסולו של החיזבאללה בכוח צבאי (תוך מתן אפשרות להתמודדותו במסגרת כללי המשחק הפוליטיים הנקוטים בלבנון) וליכולתה של לבנון לתפקד כמדינה דמוקרטית ללא תכתיבים סקטורליים מבפנים או מבחוץ.

ניתן להניח כי פריצת דרך כזאת, תעלה את מעמדה של ישראל בעולם ותהווה לחץ חזק על הפלסטינים להתגמש ולהגיע גם הם להסכם. כאמור המודל להסכם צריך להיות "מתווה קלינטון" (ראה לעיל ע' ___), וסיפוח גושי ההתיישבות הגדולים לישראל תמורת קרקעות חילופיות לאורך רצועת עזה ובסביבות ניצנה הבנוס המדיני המיידית לפלסטינים יהיו:

- (1) קו חיבור חופשי בין רצועת עזה לטורקמיה.
- (2) הפיכתה המיידית והמהירה של עזה לסינגפור חדשה, פעולה שתקטין במידה רבה את הלחץ הדמוגרפי ברצועה, תחסל את חוסר העבודה ותעלה את רמת החיים (ראה להלן).
- (3) אפשרות הניצול של מאגר הגז המצוי מול חופי עזה, ושלא ניתן לנצלו כל עוד אין הסכם שלום.
- (4) שיתופה של פלסטין בתוכניות הפיתוח האזוריות המפורטות בהמשך. הבנוס לאזור יתמקד בתוכניות הפיתוח הבאות:

- (1) חידוש רכבת אלכסנדריה – עזה – חיפה – בירות – טורקיה.
- (2) חידוש ושדרוג הרכבת החיגיזית וסלילה מחדש של הקטע לחיפה מצד אחד ולמפרץ הפרסי מצד שני. אזורי סחר חופשי שייפתחו עבור ירדן ומדינות המפרץ הפרסי באזור חיפה, יהוו הקלה משמעותית בקשר של מדינות אלה עם אירופה וחסכון בזמן ובתשלומים על המעבר דרך תעלת סואץ..

3) המשך סלילתו של "הכביש הבין-ערבי" מגבול המדבר המערבי של עיראק (שם הוא נעצר), דרך ירדן לחיפה. אף כביש כזה יקל ויוזיל את הקשר של המדינות הנ"ל עם הים התיכון.

תנאי מוקדם מרכזי – יחסים בגובה העיניים

התנאי המרכזי לתחילת הדיאלוגים הללו מופנה דווקא לישראל: נציגי ישראל **חייבים** להוריד פרופיל, להימנע מדחיפת רעיונות ותוכניות (כולל גם דחיפות ממש – כמו הדחיפה שדחף ברק את ערפאת בקמפ דייויד...), אלא לתת להם להבשיל אצל הפרטנרים ולאפשר להם את ההובלה של התוכניות, כאשר ישראל נמצאת ברקע ולא מבליטה את עצמה.

בעיקר חשוב לגייס את מצרים כשותפה בכירה ויוזמת, כפי שהיא מגוייסת בימים אלה (דצמבר 2009) לשחרורו של גלעד שליט, כפי שפעלה במהלך "מבצע עופרת יצוקה", להביא את החמאס להפסקת אש מוחלטת או כפי שהיא פועלת בסוף 2009 להפסקת ההספקה של אמל"ח לרצועה דרך המנהרות.

כדי להמחיש נקודה קריטית זו, מובאות להלן שתי דוגמאות של **עשה** ושל **אל-תעשה**:

- **דוגמת ה-עשה**, מתייחסת לפעילותו של יוסף מימן במצרים: תחילה היתה זו הקמתו של בית הזיקוק הגדול באלכסנדריה, בעלות של כמיליארד דולר. למרות שהוא היה היזם ואף גייס חלק ארי של ההשקעה, הובלת הפרויקט כולו הייתה בידי המצרים כשהוא מסתפק באחוז צנוע בלבד (20%) מהבעלות (את החלק הזה מימן מכר כאשר נכנס לעסקי הגז עם מצרים). במלים אחרות גורלו ומעמדו של מימן בעסקה הזאת היה נתון ונתון עד היום ברצונם הטוב של השותפים הגדולים – אנשי עסקים מצריים וממשלת מצרים. הפגנת האימון הזאת של השותף הישראלי, הפכה לחוב של כבוד מצדם, לכבד את התחייבויותיהם כלפיו.
- מערכת היחסים הזאת איפשרה למימן לעשות את הצעד הבא: חתימה על הסכמי אספקה ארוכי-טווח של גז ממצרים והנחת צינור גז מאל-עריש לאשקלון. הגז המצרי מהווה את הספק המרכזי של גז לישראל ויהיה כזה גם כאשר יפותח (בהוצאה של מיליארדים) שדה הגז של תמר.

- מסתבר כי ההתחשבות בכבוד המצרי הייתה לאבן פינה בהסכמי הגז, כפי שהייתה בהסכם השלום עם מצרים. הסכם זה אופשר רק אחרי שמצרים הוכיחה כי ביכולתה לכבוש חלקים מסיני (1973) ובכך להחזיר לצבא המצרי את כבודו.

- **דוגמת ה-אל תעשה** – בין התוכניות הרבות המפורטות להלן, מצויה גם התוכנית לחפירת תעלה מים סוף לים המלח, תוך כדי התפלת מיליארד קוב מים, ייצור אלף מגה-ואט של חשמל והספקת 750 מיליון מ"ק של מים לים המלח ובכך מניעת התייבשותו. למרות שסקר ההתכנות שהחל בו הבנק העולמי בשנת 2007 לא הסתיים ולמרות שהתוכנית עוררה התנגדויות רבות מצד אנשי איכות הסביבה – הודיע יזם ישראלי על נכונותו להשקיע בפרויקט 10 מיליארד \$. ההצהרה הזאת לא נעמה לאוזניו של בית המלוכה הירדני, שכן היזם התעלם מהנחייתו של בית המלוכה לקדם את המיזם בפרופיל נמוך וללא כל תקשורת, וזאת עד אשר בית המלוכה יחליט כי הנסיבות המדיניות מאפשרות לו להוציא את המיזם לאור.

- אולם היזם לא הסתפק בהצהרה אלא הקים ביוזמתו צוות תכנון משלו שהכין תוכנית מפורטת של הפרויקט, כולל אפשרויות הפיתוח של הערבה משני צידי הגבול והפיכתה למרכז תיירות בינלאומי. תוכנית זאת עמדה בניגוד לקונצפט המקורי הצנוע יותר שאישר המלך, וכשראה את התוכנית הגרנדיוזית של היזם הישראלית (שטרם אף להעביר דגם שלה באמצעות השגריר הירדני בישראל – לארמון המלוכה), והפרסום שניתן לה בעיתונות הישראלית והבינלאומית – הוא חשד כי התוכנית נועדה לנשל את ירדן ממים ואנרגיה.

התגובה השלילית לא אחרה לבוא: בית המלוכה לא אהב את הרעיון

שמכתיבים לו

תוכנית אשר הוא לא היה היוזם, השותף והמוביל העיקרי בהכנתה.

התוכנית

הוקפאה והמלך הירדני הודיע על תמיכתו בתוכנית צנועה יותר,

המחייבת השקעה

של 1.5 מיליארד \$ בלבד, ושתהיה כולה בבעלותה של ממשלת ירדן.

• האין תגובה זו מזכירה את תשובתו של מוסה אל עלמי לבן-גוריון

לפני למעלה מ-70 שנה?

סיכום

(1) פיתוח כשלעצמו איננו ערובה להסכמת הערבים לשיתוף פעולה ולעשיית שלום עם ישראל. פיתוח והעלאה של רמת החיים מחלישים אומנם את הלהט הדתי או הלאומני, אך אינם מסלקים אותו. הטרוריסטים שתקפו את מגדלי התאומים בניו-יורק היו כולם בעלי תארים אקדמיים שעתידם הכלכלי היה מובטח.

(2) לפני שניתן להתחיל בפיתוח כלכלי יש להגיע למצב של שלום עם השותף המבוקש. השלום הוא שיאפשר את התחלתם של מפעלי פיתוח, שביכולתם לחזק את השלום כפי שמפורט להלן.

(3) את תוכניות הפיתוח יש לבצע בצניעות ולתת למדינה שבשטחה יתבצע הפיתוח את תפקיד ההובלה שלו והאחריות להשלמתו, כשהצד הישראלי מתפקד עם שותפיו המקומיים בגובה העיניים.

(4) יש להימנע מתכתיבים ומהתעקשות לביצוע פרויקטים בדיוק לפי המודל שמציעה ישראל. יש לזכור כי השותפים הערבים יכולים לפנות בנקל (והם גם יהיו מחוזרים) לחברות בינלאומיות שיתחרו קשות עם השותפים הישראליים.

(5) השיתוף הישראלי בביצוע הפרויקטים השונים עשוי כמובן גם להניב רווחים. אולם יש לזכור כי המטרה העיקרית של תוכניות הפיתוח המוצעות להלן היא למסמר את השלום על ידי יצירת תלות הדדית – כמו הספקת מים, חשמל, גז ונפט לצד אחד והכנסות במטובע זר לצד האחר (הספק).

(6) למשק הישראלי תהיינה אפשרויות רחבות היקף להנות מהשלום ומפרויקטים ייחודיים, בעיקר בקידום החקלאות וה-הייטק, בניהול ובתכנון, בקידום התיירות ובעיקר בצמצום ההוצאה הלאומית הכבדה על ביטחון, והפניית הסכומים שייחסכו למטרות חברתיות דחופות בתוך ישראל.

(7) הבנק העולמי וכן הבנק האירופי להשקעות (EIB) הקצו מיליארדי דולרים למימון תוכניות חוצי-גבולות כמו אלה שהוזכרו לעיל. הבעיה היא כי בהעדר שלום לא ניתן לממש את התוכניות למרות שהמימון להן קיים ועומד.

ביצור הסכמי השלום באזור על ידי פיתוח כלכלי

במידה שאכן ייחתמו הסכמי שלום בין ישראל לבין שלושת המועמדים לכך: סוריה, הפלסטינים ולבנון – ניתן יהיה לאפשר את ביצוען של תוכניות חוצות-גבולות. ההצעות המפורטות להלן נועדו לאפשר את ביצוען של תוכניות כאלה שבין היתר יהפכו ל"תנועת מלקחיים" כלכלית שתקיף את כל מדינות האזור ב"חיבוק של פיתוח" שלא יאפשר להן לחזור למסלול המלחמות ושיניח את היסוד העתידי ל: "שוק מזרח תיכוני משותף"

מן הראוי לפרט כאן את המודל האירופי: לאחר שתי מלחמות עולם, נולדה תחילה יוזמה מוגבלת לשיתוף פעולה צנוע יחסית בין הצדדים (צרפת וגרמניה) אשר זה עתה פסקו מלהקיז זה את דמו של זה, בשני תחומים: פחם ופלדה. גם כאן, כמו במקרה של המזרח התיכון הייתה מעורבות חיצונית: ממשלת ארה"ב הכריזה על תוכנית מרשל, שבמסגרתה היא העמידה 13 מיליארד \$ לשיקומה של אירופה. התנאי להעברית הכסף היה שיתוף פעולה בין המדינות בנושאים כלכליים, שהראשון שבהם היה איחוד הפחם והפלדה (1950).

תוך עשרים וחמש שנה התפתח שיתוף הפעולה הצנוע הזה ל"שוק האירופי המשותף" ומכאן נדרש רק צעד קטן להפיכתו ל"איחוד האירופי" המקיף כיום 27 מדינות והפועל באופן מתמיד ומתוכנן להפלת מחיצות לאומיות ולהפיכת המדינות הנ"ל ל"ארצות הברית של אירופה".

האם יהיה זה מופרך להעמיד מודל של חזון כזה לעת שלום גם לאזורנו? בחינת היתרונות והחסרונות של כל הצדדים לסכסוך הישראלי-ערבי מעלה שלושה תחומים שיכולים להיות תחליף לפלדה והפחם האירופים:

- **מים** – החסרים לכולם והניתנים לאספקה במסגרת תוכניות התפלה אזוריות ובעזרת צינור מים מטורקיה לאורך כל הסהר הפורה עד סיני (כמפורט להלן).
- **אנרגיה** – הקיימת בשפע בצד אחד של טזורנו (נפט וגז) וחסרה בקצה האחר. מכאן חשיבות הנחתה של צנרת תחצה גבולות של מדינות המקיימות מצב של שלום ביניהן. כמו כן ניתן יהיה לנצל את מדבריות סוריה, הנגב, דרום ירדן וחצי האי סיני לפיתוח אנרגיה סולארית, ואת הרי הלבנון והחרמון לפיתוח אנרגיית רוח.
- **תיירות** – שתאפשר תנועה חופשית בין המקומות הקדושים לאיסלם בסעודיה, של המקומות הקדושים בישראל (ירושלים, נצרת בית-לחם) ושל המקומות הקדושים לשיעים בעיראק ובאיראן. כל אלה ונכסי התרבות העתיקה המצויים כיום במצרים, בישראל, בלבנון, בירדן, בעיראק ובסוריה - יוכלו להיות אבן שואבת למיליוני תיירים.

- **אינטגרציה תקשורתית** – כפי שמפורט להלן יהיה מקום לפיתוח שיתופי פעולה חלקיים או אזוריים כמו: מערכת חשמל אחת, מערכות קשר של רכבות וכבישים, אזורים חופשיים ליד חופי הים התיכון למדינות הפנים (ירדן, עיראק מדינות המפרץ) וכיו"ב.

התוכנית של "עזה תחילה"

ככל שמתהדקת עניבת החנק הכלכלית סביב מיליון וחצי הפלסטינאים החיים ברצועה, כך גוברת הזדהותם עם החמאס. זאת חזרה ישראלית קלאסית על המדיניות השגויה של צבא ארה"ב במלחמתו בוויטקונג: במהלך המלחמה הזאת נקטו הכוחות האמריקאים, מתוך בורות ואי הכרת המציאות בשטח, בגישה שלילית לכלל האוכלוסייה הוויטנאמית. הם ראו בכל איכר ויטנאמי לוחם של הוויטקונג ולא חסו עליו.

- כתוצאה מכך ומחוסר ברירה הגיעה האיכרות הוויטנאמית לכלל הכרה כי אין לה מה לחפש בצד האמריקאי וכי בכל מקרה מוטב להתחבר לוויטקונג. וכך יכול היה הוויטקונג לגייס חיילים לשורותיו, לקבל תמיכה במזון ובמודיעין מהאוכלוסייה שחיפתה עליו. האנגלים שנלחמו במחתרת קומוניסטית מקבילה בלאוס, נקטו במדיניות הפוכה: הם עודדו את האוכלוסייה האזרחית לשתף עמם פעולה, הגנו עליה מפי התקפות הקומוניסטים ובכך בודדו את המחתרת, עד שראשיה החליטו להיכנע.

- התוכנית המוגשת בזאת, תהיה מותנית כמובן בהתפתחויות בצד הפלסטיני, בעקבות החתימה על הסכם השלום עם. יש לקוות כי הסכם כזה יביא ליציבות שלטונית פלסטינית כתוצאה מהקמת מנהיגות לאומית משותפת של הפת"ח והחמאס או של התגברות אחד משני המחנות על רעהו באמצעים פוליטיים.

- הצעד הראשון והחשוב ביותר יהיה כמובן הסרת המצור הכלכלי והאנושי מהרצועה, פתיחת השערים ליבוא ויצוא של סחורות, חידוש העבודה של רבבות עזתים בישראל (במקום העובדים הזרים), התקנת מסלול של התחברות הרצועה לגדה (המעבר הבטוח) ופתיחת תנועת בנייה גדולה הן לשיקום ההריסות של מבצע "עופרת יצוקה" והן לבנייה לצורך שיכונם מחדש של מאות אלפי הפליטים המתגוררים עד היום במחנות, תביא לפיתוח הרצועה והפיכתה ל"סינגפור

שנייה".

שכן יש

לזכור כי על 340 הקילומטרים הרבועים של הרצועה יושבים כיום כמיליון וחצי אנשים (כ-4,400 נפש לקמ"ר). ואילו על שטח של 542 קמ"ר, שטחה של סינגפור – יושבים 4.5 מיליון תושבים (כ-6,700 נפש לקמ"ר). היינו שצפיפותה של עזה לא צריכה לחבל ביכולת להפוך לאותה לסינגפור שניה.

- רמת החינוך הגבוהה בעזה (תודות לרשת ההשכלה שמפתח ארגון אונר"א) תאפשר להעביר מאות אלפי צעירים שהם כיום הפוטנציאל הצבאי של החמאס, אל חדרי הייצור של הייטק פלסטיני, שבשיתוף עם ההייטק הישראלי - יגביר את נוכחותו בעולם ויעלה את רמת ההכנסה של האוכלוסייה המקומית. עלייה ברמת החיים תקטין את התלות בתמיכה של אונר"א מצד אחד ושל כספי התמיכה מאיראן מצד שני. פתיחת השערים תשלול מהגורמים שיישארו בשליטה ברצועה לאחר החתימה על הסכם השלום (כולל משפחות שתלטניות) את השליטה על המנהרות ותחליש את התלות של האוכלוסייה, ובעיקר של הצעירים המקבלים כסף עבור כל פעולה טרוריסטית, והמועברים אליהם על ידי מחרחרי המלחמה מבחוץ.
- התקנת מכון בחופה של רצועת עזה להתפלת 150 מיליון מ"ק של מים, תסיים אחת ולתמיד את המחסור הכרוני במים ברצועה מצד אחד, ותאפשר את שיקומו של האקוויפר שלרגלי הר חברון, מצד שני. תוכנית נוספת של התפלת 50 מיליון מ"ק עבור השומרון הפלסטיני, בחדרה נמצאת עתה (סוף 2009) בשלבי התכנון האחרונים.
- מן הראוי לציין כאן כי כבר לקראת המפגש בקמפ דייויד בשנת _____ הצליח ראש הממשלה אהוד ברק לגייס את תמיכתו של הנשיא קלינטון למימון הקמת מתקני התפלה ליד אל-עריש ותוך השענות על גז טבעי מצרי בהיקף של שלושה מיליארד \$. המים המותפלים היו אמורים לשרת את הצרכים של תושבי צפון סיני; עזה; הגדה; ישראל; ירדן ודרום לבנון.
- הקמת המעבר הבטוח מהרצועה לגדה המערבית, תקטין את החשש של מצרים מפני פתיחת מעבר רפיח לתחומה. הדבר יאפשר לעזתים תנועה מהירה וחופשית יותר לארצות העולם (דרך אלכסנדריה

וקהיר), שימוש נוח בשדה התעופה דהנייה והקמת נמל בעיר עזה שישחרר במידה מסוימת את הרצועה מהתלות בנמל אשדוד.

- ביצוע פרויקט ים-סוף –ים המלח (המפורט להלן), יאפשר העברת אותם פליטים היושבים בעזה, שירצו בכך, לשטחים שיהיו בשליטת המדינה הפלסטינית בדרום הר חברון. שטחים אלה יהנו ממים מותפלים שיועברו אליהם ממפעל ההתפלה הגדול של הפרויקט.

תוכנית התעלה: ים-סוף – ים המלח.

- בסיומה של שנת 2009 מסיים גם הבנק העולמי את בדיקת ההיתכנות של חפירת תעלה כזאת. הכוונה היא לכרות תעלה שתוביל 1.8 מיליארד מטרים מעוקבים של מים מים סוף לים המלח. התעלה תועלה (בכוח חשמל) לגובה של 145 מטר ומשם יופלו המים לעומק של כ-500 מטר וייצרו מיליון מגה וואט חשמל. החשמל ישמש להתפלת מיליארד מ"ק של מים. 800 מיליון מ"ק של המים הנותרים יוזרמו להצלת ים המלח. עלות התוכנית כ-15 מיליארד \$.
- ב-11 באוקטובר 2009 פורסם בעיתונות (דה מרקר) כי ירדן החליטה להתחיל את הפרויקט (בשנת 2010) בהיקף קטן יותר ובכוחות עצמה: הזרמת 280 מיליון מ"ק של מים שרובם ישמשו להתפלה ויתרם יוזרמו לים המלח. עלות התוכנית הקטנה – כ-2 מיליארד \$.
- יש להצטער על ההחלטה הירדנית להסתפק בתוכנית הקטנה (שתייצר בעיקר מים לצרכיה הדוחקים של ירדן), אולם את האשמים בכך יש לחפש דווקא בצד הישראלי: כאמור, היזמים הישראליים הפרטיים שהתחייבו להשקיע כ-10 מיליארד \$ בתוכנית הגדולה, מיהרו להכין דגם של תוכנית המפעל ושלחו אותו לחצר המלכות בעמאן בבחינת זה ראה וקדש. זה פגע בצד הירדני שהועמד לפתע כשותף זוטר לתוכנית, העוברת רובה ככולה בשטח ירדני, והוא דחה אותה מכל וכל. רק לאחר השתדלויות וביקור השר סילבן שלום בעמאן, הוסכם לגשת לתוכנית הקטנה, שתהיה כולה ירדנית. יש לקוות כי עם תחילת העבודה יגבר הלחץ הבינלאומי להרחיב את המפעל על פי התוכנית, שעלותה הכוללת תהיה כ-15 מיליארד \$.
- הפעלת התוכנית הגדולה האמורה להסתיים בשנת 2020 תאפשר את יישובם של למעלה ממיליון אנשים בשטחי הערבה הישראלית והירדנית ודרום הר חברון. האזור יהפוך למרחב ענק של גידול ירקות

ופירות מחוץ לעונה, לאזור תיירותי ולמרכזי הייטק ותעשייה נקייה אחרת. ניתן יהיה ליישב כ-300 אלף פליטים פלסטינים באותו חלק של הפרויקט המקיף את דרום הר חברון – בתחומי המדינה הפלסטינית..

צינור המים האזורי – טורקיה - חצי האי סיני.

לטורקיה יש עודפי מים גדולים והיא מוכנה למכור אותם למדינות זקוקות. המצב כיום (2009) הוא הפוך: טורקיה עצרה את זרימת הפרת והחידקל מתחומה לסוריה ולעיראק בעיקר מסיבות פוליטיות. הדבר מנוגד אומנם לאמנות הבינלאומיות המסדירות את השימוש במים לאורך נהרות (כל למשל מצרים מקבלת כ-86% ממי הנילוס למרות שהיא שוכנת במוצא הנהר, ואילו סודן ומדינות דרומיות יותר השוכנות לאורכו מקבלות רק פירורים, וכל ניסיון לצמצם את חלקה של מצרים נתקל מצידה באיומי מלחמה, כשם שהמדינות השוכנות לאורך הנהר לא בוררות באיומים ובתביעות לשינוי הסדרי החלוקה) אך טורקיה טוענת שהיא הגיבה על הפסקת זרימתו של נהר קטן דווקא מסוריה לטורקיה.....

- בכל מקרה הנחת צינור או צינורות מים בקוטר גדול מאוד (שיעבירו מיליוני מטרים מעוקבים ל: עיראק, סוריה, לבנון, ירדן, פלסטין, ישראל וחצי האי סיני) יהפכו לעורק חיים חדש עבור כל המדינות הללו, ומקור הכנסה בלתי נדלה לטורקיה. מדינות שהחלו להתייבש, כמו סוריה ועיראק (בגלל הפסקת ההזרמה מטורקיה) או מדינות המשוועות למים כמו ירדן, פלסטין וישראל, יצרו תלות בעורק החיים הזה, שיהיה מותנה בזניחת מדיניות הכוח במזרח התיכון.
- מצרים, שאף היא תקבל כמות הגונה של מים להשקאת חצי האי סיני) מחסור במי הנילוס במצרים לא מאפשר הזרמת מים לסיני), יאפשר לה ליישב כ-5 מיליון פלחים חדשים על הקרקע. הדבר יוריד באחת את הלחץ הדמוגרפי ממצרים ומצד שני יהווה חייץ של פיתוח וחיים אזרחיים בין ישראל למצרים. הרשות הפלסטינית תוכל להשתמש במים לשם יישוב פליטים בחלק הצפוני של הגדה המערבית (השומרון), ויחד עם היישוב בדרום (ראה לעיל), תוכל לספק את רצונם של מרבית הפליטים שיבחרו לחזור לפלסטין במקום לקבל פיצויים במקומות בהם הם יושבים.

הגז במזרח התיכון

הקדמה

ישראל לא הייתה משופעת מעולם במאגרי גז או נפט. קידוחים שבוצעו במקומות שונים בארץ לא הניבו כמעט תוצאות. אומנם בשנת 1955 נתגלה נפט דרומית לאשקלון בשדות "חלץ", "ברור" ו"כוכב" - המהווים כנראה מאגר נפט אחד. המאגר משתרע על 230,000 דונם והוא הפיק עד סוף 2009 כ-18 מיליון חביות נפט. מעריכים כי נותרו במאגר בין 2 ל-10 מיליון חביות נפט. המאגר מפיק (2008) כ-35,000 חביות בשנה. בשנים 1958 – 1961 נתגלו בישראל כמה שדות גז קטנים בדרום מדבר יהודה ("זוהר", "כיבוד" ו"הר קנאים"). השדות הללו הפיקו בשיאם (1980) כ-140,000 טון גז, תפוקה שירדה בשנות האלפיים ל-8,500 טון לשנה. כמות זעומה שלא השפיעה כלל על צורכי היבוא של נפט מחו"ל. בשנים 1999 – 2000 אותרו שלושה מאגרי גז בים, כ-40 ק"מ מערבית לאשקלון ("נוע" ו"מרי") על ידי קבוצת "ים תטיס"; במקביל איתרה חברת BG – בריטיש גז – שדה גז בים מערבית לרצועת עזה. ואילו בתחילת 2009 נתגלה שדה גז גדול (קידוח תמר) כ-100 ק"מ מערבית לחיפה.

ביום 23 באפריל 2009 הודיעה חברת "גבעות עולם" כי מצאה סימני גז ונפט בקידוח שהיא עורכת בראש-העין.

תלות מוחלטת ביבוא של דלק

המשק הארץ-ישראלי ולאחריו המשק הישראלי, היו מאז ומתמיד תלויים ביבוא נפט מבחוץ:

- **צינור הנפט כירכוך-חיפה** - הונח על ידי ממשלת המנדט הבריטית, והוא הוביל דלק לבתי הזיקוק שהקימה הממשלה במפרץ חיפה בשנת 1938. לאור ההצלחה של בתי הזיקוק לספק תזקיני נפט לכוחות בעלות הברית שחנו באזור, תכננה ממשלת המנדט הנחת צינור נפט נוסף מעיראק. אולם בעקבות ההחלטה על חלוקת הארץ והקמתה של מדינת ישראל (שהוחרמה על ידי מדינות ערב) ירדה התוכנית מעל הפרק, וגם צינור הנפט הושבת (עד היום הזה).
- **יבוא במיכליות** - לאחר הקמת המדינה הביאו מיכליות נפט לבתי הזיקוק, מארצות לא-ערביות כולל איראן.

- **צינור אילת – חיפה** - עם סגירת תעלת סואץ בפני שייט ישראל, הוחלט (בשיתוף עם ממשלת איראן), להניח צינור (1956 – 1957) שיוביל נפט אשר יובא במיכליות לאילת, לבתי הזיקוק בחיפה. לצורך זאת הוקמה חברה ממשלתית בשם "אפיקי נפט". תחילה הזרים הצינור נפט עד באר שבע, ומשם הוא שונע ברכבת לחיפה, לאחר מכן הגיע הצינור עד אשדוד ומשם הועמס על אוניות שהביאו אותו לחיפה, ובשנת 1959 הושלמה נחת הצינור עד בתי הזיקוק בחיפה. את הצינור (עד להשבתתו בשנת 1979) מפעילה החברה הממשלתית "חברת קו צינור אילת בע"מ" (קצ"א).
- **קיומם של בתי הזיקוק בחיפה** - והקמת מערכת נוספת של בתי זיקוק באשדוד (1969) חסכו אמנם לישראל הוצאות רבות על יבוא תזיקי נפט יקרים. אולם הדבר לא פתר את בעיית היבוא של נפט גולמי (הקו של קצ"א לא יכול היה לספק את כל היקף הצריכה הישראלית), שחייב אותה לפתח שיטות יצירתיות לרכישת נפט לא – ערבי, בעוד החרם הערבי מנסה לצמצם את מקורות היבוא הללו. בעיקר בא הדבר לידי ביטוי לאחר "מלחמת יום הכיפורים", כשחרם ערבי הקטין את כמויות הנפט שהועמדו לרשותו של העולם המערבי (כולל ישראל) וחייבו את ישראל לקנות נפט ממיכליות שהיו בלב ים ושהופנו באופן חשאי לישראל. כל הפעולות הללו הסתיימו כידוע במחירים מאמירים של הנפט הגולמי.
- **הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל למצרים** - אחרי "מלחמת יום הכיפורים", שנתן אפשרות למצרים לפתוח את תעלת סואץ, כלל גם התחייבות מצרית לספק 2.5 מיליון טון נפט גולמי לשנה לישראל (חוזה השלום משנת 1979 והחזרת סיני למצרים ב-1982 כללו גם החזרת בארות הנפט המניבות המצויות במערב חצי האי סיני) במשך 15 שנים. לסעיף הזה ערבה ארה"ב שתחייבה לספק את הכמות הזאת במידה שמצרים לא תעמוד בהתחייבותה.
- מאז (ובעיקר לאחר החתימה על הסכמי השלום עם אש"ף וחווה השלום ועם ירדן) הצליחה ישראל לגוון את מקורות האספקה שלה בתחום יבוא הנפט: מנורווגיה וצפון אנגליה ועד ונצואלה וניגריה. אולם עובדת התלות בייבוא נפט מבחוץ לא נפתרה עד מועד כתיבת שורות אלה (תחילת 2010).

- כיום (2010) מייבאת ישראל את מרבית הנפט הגולמי שלה מרוסיה ואזרבייז'אן (82%) והיתרה ממצרים (שחלקה ביבוא ירד בשנים האחרונות בצורה דרמטית), מערב אפריקה ונורווגיה.
- **ייבוא נפט מג'יהן בדרום מזרח טורקיה** - לנקודה זו מוביל צינור נפט אזרי גולמי מבאקו דרך גרוזיה. כמו כן מובילים שני צינורות נפט גולמי מכירכוך בעיראק לג'יהן. העיר הזאת נמצאת במרחק של חצי יום הובלה מישראל, וישראל נהנית מהנפט האזרי המגיע לנקודה זו. במידה שיהיה שלום, ניתן יהיה לרכוש גם את הנפט העיראקי.
- **צריכת הנפט בישראל** - בשנת 2009 עמדה על כ- 10.3 מיליון טון (ירידה של כ-10% לעומת 2008 עקב המיתון). נתון זה כולל כ-13% המועברים לרשות הפלסטינית.
- גם היבוא של מוצרי דלק אחרים: פחם, בנזין, מזוט – מיובאים מבחוץ, לפי הפירוט הבא:

1.	נפט גולמי	10.3 מיליוני טון	41%
2.	פחם	12.7	31%
3.	בנזין, מזוט, נפטא	4.2	17%

הנה כי כן, מצטיירת תמונה נאמנה של התלות הישראלית ביבוא דלק על מוצרי השונים, ואת המציאות המדינית והביטחונית השברירית המתלווה לצורך החיוני הזה. כל זאת בהיות שכנותיה של ישראל (עיראק, סעודיה והאמירויות במפרץ הפרסי) משופעות בנפט המיוצא על ידן למדינות העולם (הסיכוי העתידי היחיד למציאת נפט בישראל מצופה עד כה רק מאזור ים המלח...). שלום עם העולם הערבי, היה מיטיב בצורה חדה את מצבה הכלכלי של ישראל בכל הנוגע ליבוא נפט מבחוץ.

הגז כמקור אנרגיה חילופי

שני מרבצי גז גדולים נתגלו עד כה בתחומי החופים של מדינת ישראל: **ים תטיס** - כ-25 ק"מ מערבית לאשקלון, בבעלות דלק אנרגיה (40%) ו-Nobel Energy האמריקאית (60%). בשדה (בשני קידוחים: Mary 1 ו-Mary 2) נתגלו כ-25 מיליארד ממ"ק של גז המוזרמים כבר עתה לאשדוד. 20 מיליארד ממ"ק כבר נמכרו לחברת החשמל. מניחים כי השדה ייגמר בשנת 2012. הבעלים מתכננים לקדוח שני קידוחים נוספים

בשנת 2010. יחד עם זאת ובמקביל, מכינים עתה תוכניות להפוך את המאגרים שיתרוקנו למחסני חירום אסטרטגיים של ישראל.

זאת ועוד: אנו עדים למערכת לחצים פנימית המתגברת חדשות לבקרים במצרים – להפסיק את הזרמת הגז המצרי לישראל. בחודש דצמבר 2009 קיבל בית משפט הגבוה של מצרים החלטה חדשה וחד-משמעית בנושא זה. העובדה שממשלת מצרים יכולה להצביע על כך שלישראל מאגר גז המספחיק לה שלנים ארוכות (ראה להלן) תחזק את עמדתה של ממשלת מצרים המעוניינת להמשיך ולספק גז לישראל.

תמר – במרחק כ- 100 ק"מ מחיפה ובעומק של כ-5 ק"מ (1,600 מ' מי ים ו-3,500 מ' בקרקעית הים). בבעלות: ידוע כבר עתה כי במקום מצויים כ-207 מיליארד ממ"ק של גז מהם רזרבה מוכחת של 178 מיליארד. הפקת הגז ממעמקים כאלה וכן הקמת מערכת ההובלה הארוכה, תייקר מאוד את הפקת הגז (ההשקעה מוערכת ב-3 מיליארד \$). אולם בה בעת היא תצמצם את תלותה של ישראל באנרגיה למשך תקופה ארוכה. המטרה כיום (סוף 2009) להביא להזרמת הגז לארץ בשנת 2012.

הגז מול רצועת עזה - המאגר בבעלות החברה הבריטית BG מכיל כ-25 מיליארד ממ"ק של גז. המאגר איננו מנוצל כיוון שהקישור היחיד הבא בחשבון הוא למתקן קליטת הגז באשקלון. אולם ישראל מסרבת לבצע את הקישור כיוון שאיננה רוצה כי התמלוגים שיגיעו לפלסטינים יוזרמו למימון הטרור מרצועת עזה.

השימוש בגז המצרי – למצרים פוטנציאל גז של 1,800 מיליארד ממ"ק. הצריכה המקומית שלה מגיעה ל-50 מיליארד ממ"ק לשנה ו-12 מיליארד ממ"ק לשנה משמשים ליצוא.

את הגז לישראל משווקת חברת – East Mediterranean Gas Co. EMG אשר הוקמה על ידי איש העסקים יוסף מימן ושותפו המצרי חוסיין סאלם. אליהם הצטרפה ממשלחת מצרים ומאוחר יותר גם חברת PTT (חברת הגז הלאומית התאילנדית) ואיש העסקים היהודי-אמריקאי סם זל. את מיזם הגז כמו גם את מיזם בית הזיקוק לנפט שקדם לו, הוביל מהצד הישראלי ד"ר נמרוד נוביק (מי שהיה קודם לכן יועצו המדיני של שמעון פרס).

הגז מוזרם מאל-עריש לאשקלון באמצעות צינור ימי המעביר (בסוף 2009) כ-2.5 מיליארד ממ"ק של גז, והוא בעל פוטנציאל של העברה של 7

מיליארד ממ"ק לשנה. כמו כן ניתן להניח צינור נוסף שיגדיל את כמות ההזרמה.

הצינור הערבי – כאמור, בהעדר הסכם שלום עם סוריה, נאלצה מצרים להניח צינור העוקף את ישראל מזרומה, צינור המונח בים מטאבה לעקבה ומשם צפונה לירדן ולסוריה, ובעתיד גם לטורקיה. הצינור מעביר כבר היום כ- שלושה מיליארד ממ"ק גז בשנה. הנחת הצינור סובב-ישראל, ייקרה את הנחתו ומהווה הוכחה כמה שהשלום דרוש מבחינה כלכלית למדינות האזור. לקראת הרגעת המצב הצבאי בעיראק, מתוכננת הנחת צינור גז ממדינה זו שיתחבר עם "הצינור הערבי" שיאפשר יצוא הגז העיראקי לאירופה.

הנזלה – מצרים מייצאת לארצות העולם כ- 6 מיליארד ממ"ק של גז נוזלי והיא הייצואנית השישית בגודלה בעולם, של גז נוזלי.

פוטנציאל הגז הגדול במשלוש: ישראל-לבנון-קפריסין – הבדיקות הגיאולוגיות שנעשו עד כה במשולש הנ"ל, מעידות על קיום כמויות עצומות של גז המגמדות את כל מה הנמצא במזרח הים התיכון עד כה. הנה הזדמנות נוספת לקידום שיתוף פעולה אזורי, במסגרת של שלום ישראלי-ערבי.

עד כמה חיוני השלום כדי להבטיח את מקורות האנרגיה של ישראל, כבר הזכרנו לעיל לגבי היחסים עם מצרים. מן הראוי להוסיף כאן את המקרה של מציאת מקור הגז הגדול בקידוח "תמר": ממשלת לבנון הגישה תביעה לאו"ם כי שדה הגז הישראלי חורג מגבולות האזור הישראלי לתחום המוכר על ידי המשפט הבינלאומי כ"תחום האינטרסים הכלכליים של לבנון". במידה שלבנון תחליט להביא את תביעתה להכרעה משפטית – עלול הדבר להשבית את פיתוח השדה למשך שנים.

צינור רב-שימושי מטורקיה לאורך מזרחו של הים התיכון - כל המקורות הנ"ל הביאו להעלאת התוכנית של הקמת צינור ימי, רב-תכליתי. צינור כזה יהווה "תנועת המלקחיים" ש"תחבק" את כל מדינות האזור בין טורקיה למצרים. הצינור יכיל בתוכו צינורת משנה שיובילו: נפט, גז, חשמל, טלקומוניקציה ומים ויחלקו את תוכנם למדינות לאורך החוף: סוריה, לבנון, ישראל, פלסטין ומצרים.

מזכרי הבנות המתיחסים למרכיבים השונים שמיזם זה כבר נחתמו בין טורקי ה לישראל, בין טורקיה לרוסיה ובין ישראל לרוסיה. אולם כל הצדדים ממתינים לאווירה מדינית מתאימה. גם גורמי המימון (הבנק

העולמי, בנק ההשקעות האירופי ובנקים נוספים) הבהירו את נכונותם לקחת חלק במיזם במידה שמבחינה מדינית יקטן הסיכון הפוליטי. בכך תיווצר כאמור "תנועת מלקחיים" שתהפוך למעשה את כל מדינות האזור לקבוצה אינטרסנטית אחת, השואבת את מימיה ואת כוחה מאותם בארות. תיווצר תלות הדדית שהמוצא החיובי היחיד ממנה יכול להיות:

- **שוק כלכלי משותף** - הקמת שוק כזה תבמר את הסכמי השלום לכיחתמו בין כל מדינות האזור. שוק כזה יאפשר לבנות מחסום מפני התפשטותה של איראן, להקים **בנק אזורי** ולגשת לפיתוח מפעלים אזוריים, כמו:
- **השלמת הכביש מעיראק, דרך ירדן לחיפה** - ובכך ליצור קשר יבשתי ישיר בין הים התיכון ומדינות המפרץ הפרסי.
- **הפעלת רכבת מאלכסנדריה, לאורך מזרחו של הים התיכון ודרך טורקיה והבלקן לאירופה** - ובכך ליצור עורק חיים חדש בין שלוש יבשות.
- **השלמת הרכבת אשדוד- אילת**, שתאפשר להחיש את תנועת הסחורות למזרח הרחוק ובחזרה, לאור העומס הרב וההמתנה הארוכה למעבר בתעלת סואץ.
- **השלמת רכבת חיפה – דרעא - דמשק** - שתאפשר גישה סורית נוחה לים סוף ולמפרץ הפרסי.
- **צירופה של ישראל (אם כי באיחור) למערכת החשמל האזורית** – שתקטין את עלות החשמל גם לישראל ותהווה גיבוי למשק האנרגיה הישראלי בעיתות ביקוש גבוה.
- **הפעלת האזורים התעשייתיים בגדה המערבית** – שיזמו המדינות: טורקיה, יפן, גרמניה וארה"ב.
- **הקמת שדה תעופה ישראלי- ירדני** - משותף בעקבה.
- **הקמת נמל בעזה.**
- **הפעלה מחדש של שדה התעופה בדהנייה.**
- **הקמת רשות אזורית לשיפוץ אתרים ארכיאולוגיים ותחזוקתם** – דבר שיאפשר פיתוח תוכניות תיירות משותפות למדינות האזור; הקמת בתי מלון והרחבת משק התיירות האזורי.

את מכלול התוכניות הללו ניתן להשלים תוך 25 שנה ובתוספת של עוד מיליארד \$ על התוכניות שפורטו לעיל. סכום כזה של 200 מיליארד \$ מהווה רק 20% מהסכום שהוציא משרד האוצר האמריקאי על שיקום המערכת הפינאנסים האמריקאית. מכאן שמימון תוכנית כזאת על ידי המערכת הבינ לאומית המאגדת את כל המדינות המעוניינות בשלום וביציבות באזורנו – מיפן ואוסטרליה, דרך אירופה ועד ארה"ב וקנדה - איננו בשמיים, והתמורה שיעניק האזור כאזור שוחר שלום – לעולם, לא תסולא מפז. די אם נחשב את טריליוני הדולרים שייחסכו מההוצאה על הייצור והשימוש בנשק ושניתן יהיה להפנותם להצלת העולם מהתחממות היתר!!!!

מאיץ החלקיקים - Sesame - יוזמה ישראלית פרטית

עד כמה ניתן לקדם שיתוף פעולה אזורי, אפילו עם מדינות שאינן מקיימות יחסים דיפלומטיים עם ישראל ואפילו עם מדינה כמו איראן – הציגה לפנינו כלת פרס נובל בכימיה לשנת 2009 – פרופ' עדה יונת:

בברלין פעל מאיץ חלקיקים בשם BESSY שהתיישן וחדל לשרת את המחקר המדעי המתקדם.

בשנת 1997 הוחלט להשביתו ולפרק אותו לחלקיו. הדבר נודע לפרופ' הרמן ויניק מאוניברסיטת סטנפורד בארה"ב, והוא הצליח לרכז קבוצה של מדענים אשר פנתה לממשלת גרמניה, לאונסק"ו, למוסדות השוק בבריסל ולממשלת ארה"ב – בבקשה להציל את המאיץ ולהעבירו למדינה שאין לה מאיץ כזה.

פופ' ויניק הציע למכון וייצמן לקבל את המאיץ, אולם המכון לא היה זקוק למאיץ שכבר התיישן. לבסוף נמצאו האמצעים לשדרוג המאיץ ולהכשרתו להאצה באנרגיות יותר גבוהות, ואז עלה הרעיון להציב אותו בירדן כדי שמדענים מכל המרחב מטורקיה ועד פקיסטאן, ממרוקו ועד ישראל – יוכלו להגיע למאיץ ולערוך בו את ניסוייהם.

בניית המאיץ החלה בשנת 2003 שלושים ק"מ מצפון לעמאן. בשנת 2008 נחנך המאיץ בנאום שנשא מלך ירדן עבדאללה. הוא הועיד למכון את התפקיד "לקדם את השלום וההבנה על בסיס של שיתוף פעולה מדעי". ב-3 ביולי 2009 הצליחו להפיק מהמאיץ את קרן הרנטגן הראשונה ולתפעול מלא יגיע המאיץ בשנת 2013. במקביל להקמת המאיץ הוקמה "המועצה המדעית של Sesame". חברי המועצה נפגשים לעתים מזומנות במקומות שונים במרחב. במחצית חודש נובמבר 2009 נפגשו חברי המועצה ומדענים מרחבי האזור (כ-200 איש) בפטרה. בלטה בין

הבאים משלחת גדולה מאיראן שהקיפה את פרופ' עדה יונת (כלת פרס נובל) בחמימות ואף באהבה.

הנה כי כן, לפנינו דוגמה מאלפת כיצד ניתן להביא לאזור שלום ושיתוף פעולה באמצעות פרויקטים קונסטרוקטיביים.

(תת-פרק זה נכתב על פי כתבה מאת אליעזר יערי, שהופיעה ב"ידיעות אחרונות" ב- 25 בנובמבר 2009)

ציפורים עושות שלום

לא ניתן לסיים פרק זה מבלי להביא את הסיפור המאלף על שיתוף הפעולה האזורי, המתנהל זה שנים מספר, בתחום המחקר והמעקב אחרי נדידתם (פעמיים בשנה) של כ-500 מיליון ציפורים לאורך הבקע הסורי-אפריקאי. עובדה זו הניחה את היסוד לשיתוף פעולה בינלאומי הדוק:

- 1) מאות צפרים מעשרות ארצות, מתכנסים פעמיים בשנה בישראל, כדי לעקוב אחר נדידת הצופרים, ספירתם ומיונם בהתאם למיניהם השונים.
- 2) 30 בתי ספר פלסטיניים, 30 בתי ספר ירדניים ו-60 בתי ספר ישראליים משתתפים בתוכנית מקיפה ללימוד תופעת הנדידה והמעקב אחריה.
- 3) שלוש תחנות מחקר מקבילות למעקב אחר ציפורים ולימוד ארח חייהן הוקמו ופועלות בשיתוף פעולה המלא בעמק בית שאן (ישראל), ביריחו (הרשות הפלסטינית) ובוואדי מוג'אב (ירדן).
- 4) חילות האוויר של ישראל, ירדן, טורקיה וארה"ב משתפים פעולה בלימוד אורחות הנדידה והקינון של ציפורים בנתיב הנדידה שלהן (הנמשכת שישה חודשים, שלושה חודשים בכל כיוון), כדי למנוע אסונות אוויריים כשציפור נשאבת לתוך מנוע סילון של המטוס. בין השנים 1980 – 2009 נגרמו בתחום האווירי של ישראל כ-3,500 תאונות אוויר בהן היו מעורבות ציפורים. בתאונות אלה נהרגו שלושה טייסים ישראלים, תשעה מטוסי קרב התרסקו וב-75 תאונות נגרם נזק של יותר ממיליון \$ בכל תאונה. הפעלת תוכנית מחקר באזורים מוכי ציפורים, שהופעלה יחד עם חיל האוויר, הקטינה מאז 1984 ב-76% את התאונות מציפורים וחסכה לתקציב הלאומי למעלה מ-700 מיליון \$ וזאת ללא התייחסות לחיי טייסים שנחסכו.

5) בין השנים 1998 - 2006 פוזרו בשדות עמק בית שאן ובקיבוץ שדה אליהו כ-280 ארגזונים המתאימים לקינון של תנשמות (ציידות לילה) ובזים (ציידים יום). בעקבות כך החלו כ-150 זוגות של שני המינים לקנן באותם אזורים. כיוון שזוג ציפורים כזה אוכל כ-2,000 עד 5,000 נברנים לשנה, הרי שמדובר בסילוק של 200 עד 500 אלף נברנים לשנה! תרגום החסכון בהשמדה כימית של הנברנים (הפוגעים בכ-35% מהיבולים) הוא עצום. בשנת 2007 הפך הפרויקט לפרויקט לאומי המקיף אלפי ארגזי קינון לתנשמות ולבזים ברחבי ישראל.

6) תודות לפעולה ישראלית-ירדנית משותפת הוחל בשימוש בתנשמות (ציידות לילה) ובבזים (ציידים יום) כמדבירים ביולוגיים של מזיקים – בעיקר נברנים גם בשדות של חקלאי האזורים הללו. זאת תוכנית משותפת לישראל ולירדן שהורחבה גם לרשות הפלסטינית. מלכתחילה דרושה הייתה מלאכת הסברה רחבה בירדן, כיוון שהאיכרים במדינה זו התייחסו בשלילה לתנשמת וראו בה סימן רע. הפעלת הציפורים חסכה לחקלאים הוצאות עתק ואלפי שעות עבודה על רכישת רעל והפצתו בשדות הנגועים במכרסמים (עם כל התוצאות ההרסניות לאדמה, לעופות ולבני אדם שפיזור הרעל גורם).

סיכום

הפעילות הענפה הזאת פותחה תודות ליוזמתו של ד"ר יוסי לשם, מאוניברסיטת תל-אביב, שהצליח לגייס למשימה את המשרד לאיכות הסביבה, משרד החקלאות, משרד החינוך, משרד התיירות, החברה להגנת הטבע, חילות האוויר של ארבע מדינות, פעילים מישראל, ירדן והרשות הפלסטינית, עשרות בתי ספר ומאות צפרים הקושרים את פעילותם בתחום הצפרות - עם ישראל.

היונה הביאה את הבשורה לנוח הכלוא בתיבה: כי כלו המים, ואילו הציפורים אוכלות הנברנים והחרקים, מביאות לאיכר ולמתיישב את בשורת שחרורו ממזיקים באמצעות הדברה ביולוגית וציפורי הנוד ממלאות בתוכן חיובי של שלום את מערך הנדידה הבין-יבשתי שלהן.